

CĂTĂLIN BORANGIC

Câteva observații privind cosoarele din lumea dacică

Dimensiunile civilizației dacice se dispersează, cu întinderi și valori variabile, în toate direcțiile, într-un mod similar cu toate celelalte civilizații ale Antichității, contemporane regatului dac. Dintre aceste caracteristici, afișate în viața colectivităților nord-dunărene, două au devenit vectori de identificare în amalgamul de populații barbare aflate la periferia lumii greco-romane.

Unul dintre acestea este caracterul războinic, dublat de un incontestabil set de virtuți militare de care aceștia au dat dovadă. Remarcarea calităților lor militare a fost o constantă a izvoarelor istorice care au făcut referire la daci, fiind atribuite care au rămas definitorii de-a lungul întregii istorii politice a acestora.

Amplitudinea fenomenului militar în lumea dacilor nu rezidă doar din calitățile combative ale luptătorilor, acest aspect reprezentând doar un fragment dintr-un ansamblu complex de factori și consecințe, în cadrul căruia armele sunt o componentă esențială.

În acest cadru armele au completat virtuțile războinice, adăugându-li-se și reușind, prin binomul om-armă creat, să individualizeze odată în plus civilizația dacică.

Panoplia de arme individuale utilizată în spațiul dacic a fost diversă și a acoperit aproape toate tipurile de armament utilizate în epocă, plecând de la cele mai simple și uzuale cuțite până la pretențioasele și complicatele armuri de zale. Totuși, în acest amalgam de arme și echipamente militare, tracii, dar în special ramura nord-dunăreană a lor, dacii, au avut o predilecție evidentă pentru armele curbe. Fie că au fost simple cuțite¹, pumnale² ori

¹ Horea Pop, Cătălin Borangic, *Cuțite de luptă dacice descoperite în nord-vestul României*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, series *Historia*, vol. 54, 2009, nr. 1-2, p. 35-42.

² Cătălin Borangic, *Sica. Tipologie și funcționalitate*, în *Nemus*, an IV,

săbii de toate dimensiunile³, aceste tipuri de arme ofensive au devenit, prin utilizarea generalizată, o caracteristică a fenomenului militar dacic.

Între aceste arme, o categorie aparte o reprezintă cosoarele, piese masive, posesoare ale unei dualități încă viu discutate și disputate în literatura de specialitate⁴. Poziționarea acestor cosoare în rândul uneltelor sau armelor a fost, cel mai adesea, stabilită mai mult pe baza unei "tradiții istoriografice", a unei generalizări, decât pe o analiză funcțională sau pe un context istoric bine delimitat.

Prezența acestui tip de armă pe o arie geografică largă, caracterul aleatoriu al descoperirilor, contextul arheologic incert al unor piese au creat premisele ipotezei potrivit căreia acest gen de armă aparține altor orizonturi cronologice, ipoteză contrazisă de descoperirile arheologice certe, care plasează aceste artefacte

2009, nr. 7-8, p. 22-73.

³ Cătălin Borangic, *Incursiune în arsenalul armelor curbe tracice. Mahaira*, în *Buletinul Cercurilor Științifice Studentești*, 15, 2009, p. 47-67; Idem, *Incursiune în arsenalul armelor curbe tracice. Falx dacica*, în *Terra Sebus*, I, 2009, p. 43-61.

⁴ Tratate secundar în contextul descoperirilor arheologice care le-au inclus, cosoarele au fost considerate fie unelte, indiferent de mărimea lor (Maria Comșa, *Date privind cultivarea viței de vie la traco-daci (sec. VI î.e.n. – sec I e.n.) în lumina cerceșurilor arheologice*, în *Pontica*, XV, 1982, p. 57-81, polivalența cosoarelor considerate unelte putând fi așezată în același registru cu *dolabra*, topor genistic roman pe care autoarea îl consideră drept unealtă utilizată în viticultură), fie având o funcționalitate aleatorie, când arme, când unelte (Ion T. Lipovan, *Două arme antice descoperite în zona arheologică Ampelum*, în *Acta Musei Napocensis*, 31/I, 1994, p. 203-207, cu accentul pe ipoteza că piesa e armă, mergând până la confuzia cu pumnalul curbat de tip *sica*; Vasile Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, ediție îngrijită de Radu Florescu, București, 1982, unde autorul identifică un traseu morfologic și funcțional unealtă-armă; includerea cosoarelor preponderent în categoria armelor, ipoteză sugerată de V. Pârvan, este indirect admisă, cu o doză de prudență, și de I. Glodariu și E. Iaroslavschi prin discutarea acestora în capitolul *arme*, în monografia dedicată civilizației fierului la daci, cf. Ioan Glodariu, Eugen Iaroslavschi, *Civilizația fierului la daci (sec. II î.e.n. – I e.n.)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p. 140).

în sfera civilizației dacice, cu amendamentul că, fiind o armă-unealtă comună și eficace, ea a fost utilizată până târziu, în Evul Mediu. Astfel, încadrarea cronologică trebuie făcută întotdeauna cu maximă atenție, ținând seama de etajul stratigrafic căreia i-a aparținut, atribuirea doar pe baza caracteristicilor fizico-morfologice putând genera erori de poziționare a piesei în contextul general.

Probabil derivate din secerile epocilor anterioare, cosoarele ajuns, în timpul regatului dac, la o tipologie morfologică în cadrul căreia, deși există unele variațiuni, forma este una destul de unitară. Ele au lame late și groase, sunt în general scurte, cu lungimea între 20 și 40 cm⁵, curbate brusc către vârful, cu tăișul pe partea concavă, iar muchia lată. Profilul lamei este rombic sau triunghiular și aceasta se fixa într-o coadă cu ajutorul unei limbi de mâner filiforme cel mai adesea, dar și prin manșonare. În unele cazuri, pentru o mai bună fixare a piesei în coadă, se utiliza și un inel de fier.

Încadrate aleator ca arme sau unelte, foarte probabil această inconsecvență reflectând îndeaproape realitatea, cosoarele, numite uneori de luptă, au fost tratate periferic în literatura de specialitate. Utilizarea lor ca unelte este cel mai adesea varianta propusă cu precădere de către majoritatea istoricilor, plecând de la contextele arheologice comune în care au fost descoperite, cu rare excepții, fiind mai greu asociabile cu fenomenul militar. Folosind ca puncte de referință modelele etnografice ulterioare, utilitatea lor este plasată în sfera preocupărilor viticole sau pomicele, viziune corectă în cazul cosoarelor de mici dimensiuni, al căror număr în așezările dacice este foarte mare⁶. Dimensiunile reduse le făceau inutilizabile în orice fel de acțiune de luptă, fie cu rol logistic, fie în lupta propriu-zisă, unde cuțitele erau mult mai eficiente. În schimb, cosoarele de dimensiuni mari erau mult mai ineficiente în cazul utilizărilor domestice și mai potrivite în acțiunile combative.

Plasarea acestor piese în rândul armelor a ridicat o serie de probleme, plecând de la contextele arheologice în care au

⁵ Nu am inclus în discuție numeroasele cosoare cu dimensiuni reduse, a căror funcție este evident una exclusiv utilitar-menajeră, identificate pe întregul areal dacic.

⁶ Maria Comșa, *op. cit.*, p. 65-74.

fost găsite și până la cele funcționale. Fără a putea nega utilizarea lor ca unelte, cu diferite întrebuințări, conformația morfologică robustă le recomandă ca arme excelente pentru lupta de aproape⁷.

Considerând cosoarele ca parte componentă a arsenalului de arme curbe utilizate de către daci, chiar dacă ocazional, se cuvine nu doar o repertoriere și o încadrare tipologică a lor, ci și o analiză funcțională.

Fig. 1

Un argument în favoarea utilizării cosoarelor ca arme este scena LXVI (168)⁸ de pe Columna lui Traian, unde un personaj folosește o astfel de armă (**fig. 1**). Atașat unei cozi ce depășește dublul lungimii lamei, cosorul are lama scurtă și foarte încovoiată, asemănătoare cu a unor piese provenind din contexte arheologice. Ceea ce atrage atenția și mai mult este faptul că dacul nu pare un om de rând, în mâinile căruia un cosor ar fi părut firesc, ci acesta trebuie să fie un taraboste dacă judecăm după *pileus*-ul caracteristic. Faptul că un nobil mânuia o astfel de armă poate însemna nu neapărat penuria de arme care l-ar fi obligat să recurgă, în disperare de cauză, la o unealtă transformată *ad-hoc* în armă, ci mai degrabă că aceasta era suficient de eficace astfel încât războinicul să o prefere alteia la care rangul și statutul său i-ar fi permis accesul.

⁷ V. Pârvan, *op. cit.*, p. 282-283.

⁸ Radu Vulpe, *Columna lui Traian. Monument al etnogenezei românilor*, București, 1988, Pl. LXVI, p. 133.

O altă ipoteză ar fi aceea că insolita armă a fost o soluție de moment, dată de necesitatea eficientizării armamentului dacic, în special cel utilizat de către nobilimea care se baza pe spadele lungi de tip celtic, mai puțin eficace în fața legionarilor romani echipați cu armuri individuale și scuturi masive, în fața cărora armele curbe reprezentau o soluție tactică.

Chiar dacă scena trebuie privită cu prudență, născută din tipul de mesaj pe care iconografia imperială dorea să îl transmită, existența armei trebuie să fi fost cunoscută sculptorilor care au redat-o.

Fig. 2

Acest lucru este și mai clar ilustrat pe metopele monumentului de la Adamklissi, operă ai cărei autori erau și mai familiarizați cu armele dacilor, împotriva cărora luptaseră. Astfel, arma mânăuită de un războinic ilustrat pe metopa XVIII⁹ are o coadă foarte lungă, la capătul căreia se observă o lamă în formă de cosor, încovoiată, delimitată de coadă printr-un inel proeminent (fig. 2).

Această conformație întărește convingerea că, din punct de vedere morfologic, cosoarele prezintă mai multe particularități, care le recomandă a fi, cu mare probabilitate, mai degrabă arme decât unelte. Calitatea lor de a fi în primul rând armă este însă dată de lățimea lamei, care rămâne constantă pe aproape întreaga suprafață a lamei, pentru a-i asigura rezistența la impactul cu materialele dure și a conferi forță loviturii. Grosimea acestei lame, care îi dădea o robustețe bine definită, vârful scurt, dar ascuțit, al cărui unghi închis permitea lovituri capabile să penetreze armuri, sunt caracteristici ce permit încadrarea cosoarelor mari în rândul armelor de lovit.

⁹ Florea Bobu Florescu, *Monumentul de la Adamklissi Tropaeum Traiani*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, [1960], fig. 197, p. 429.

Dacă atașarea piesei la un mâner lung avea ca rezultat o armă eficace, aceeași armă, în combinație cu un mâner scurt, are ca rezultat o armă eficientă pentru lovit și retezat de aproape, caracteristici care o puteau face utilă și pe timp de pace, ca unealtă cu diverse întrebuințări¹⁰.

Posibilitatea de a fi și unealtă nu trebuie însă exclusă în totalitate dacă ținem seama de numeroasele posibile sfere de utilizare, de la exploatarea și prelucrarea lemnului la îndeletniciri legate de pomicultură sau de cultivarea viței de vie¹¹, activități care totuși nu necesită unelte atât de masive. Cosoarele utilizate până în zilele noastre¹² sunt de mici dimensiuni și sunt folosite la tăiatul corzilor, la curățatul butucilor și la retezatul ciorchinilor de struguri¹³, activități care nu necesită unelte masive și care puteau fi executate cu ajutorul puzderiei de cuțitașe și cosoare de mici dimensiuni descoperite în toate zonele Daciei. Cea mai probabilă variantă este aceea a unei dualități funcționale, așa cum găsim la cuțite și topoare, dualitate inegală în acest caz, rolurile prevalând alternativ.

O altă posibilă funcționalitate, în cadrul conflictelor armate, este aceea de armă contra cavaleriei, ipoteză susținută de faptul că aceste cosoare puteau fi atașate unor mânere lungi, ceea ce le-ar fi făcut ideale pentru lupta pedestrimii contra cavaleriei.

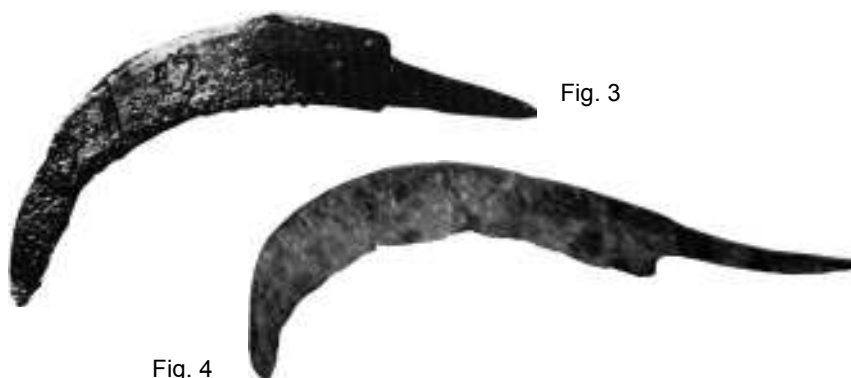
¹⁰ Un bun exemplu poate fi și secera descoperită la Poștești care, prin dimensiuni și masivitate, putea îndeplini și rolul de armă și pe cel de unealtă. Cf. Radu Vulpe *et alii*, *Șantierul arheologic Popești. Raport preliminar*, în *Studii și Cercetări de Istorie Veche*, tom. VI, nr. 1-2, 1955, p. 237-264, p. 237-264, fig. 10/3.

¹¹ Maria Comșa, *op. cit.*, p. 57-81.

¹² Nicolae Alexandru Mironescu, *Cu privire la istoricul viticulturii românești. "Țara vinului" sau "Podgoria Alba Iulia"*, în *Apulum*, VII/II, 1969, p. 481-512. Autorul prezintă o parte din instrumentarul folosit în viticultură contemporană, între care se regăsesc și cosoare (fig. 1), dar fără a specifica dimensiunile acestora, ceea ce obligă la o privire circumspectă asupra similitudinii cu cele dacice, singura constantă fiind morfologia asemănătoare.

¹³ Nicolae Alexandru Mironescu, Paul Petrescu, *Cu privire la instrumentarul viticol tradițional. Contribuții la cunoașterea etnografică viticulturii*, în *Cibinium*, 1966, p. 61-78.

Ciocul scurt permitea agățarea cavaleristului și tragerea lui de pe cal sau aplicarea unor lovituri puternice, favorizate de amplitudinea mișcării de rotație dată de lungimea întregii arme. Oricare din cele două posibile moduri de utilizare prezintă suficiente argumente pentru a justifica prezența acestor cosoare în arsenalul războinicilor nord-dunăreni.

Originea acestui tip de armă, fără îndoială inspirată de numeroasele forme de seceri anterioare, pare să fie rezultatul unei evoluții firești, de vreme ce este comună în întreaga Europă¹⁴, aspect care permite ipoteza că aceste cosoare sunt de fapt niște seceri simplificate și modificate, astfel încât forma lor, relativ standardizată, se preta la cele mai diverse întrebuințări.

Dubla lor utilitate poate fi și explicația arealului larg de difuzare în lumea tracică, dar în special în cea dacică, exemplare fiind descoperite din Slovacia (**fig. 3**) până în Bulgaria (**fig. 4**). Mai rare în zonele de la sud¹⁵ sau est¹⁶ de Carpați, fără să lipsească totuși¹⁷ (**fig. 5**), cosoarele sunt mult mai bine reprezentate în spațiul intracarpatic, așa cum o dovedesc exemplarele

¹⁴ V. Pârvan, *op. cit.*, p. 283 (496).

¹⁵ Mioara Turcu, *Geto-dacii din Cîmpia Munteniei*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 93.

¹⁶ Radu Vulpe, Teodor Silvia, *Piroboridava, așezarea geto-dacică de la Poiana*, Biblioteca Thracologica, XXXIX, 2003, p. 44.

¹⁷ Mihai Irimia, *Unelte de fier din așezarea getică fortificată de la Adâncata (com. Aliman, jud. Constanța)*, în *Pontica*, XXXII, 1999, 32, p.73-82, p.73-82, fig. 1/3.

Fig. 5

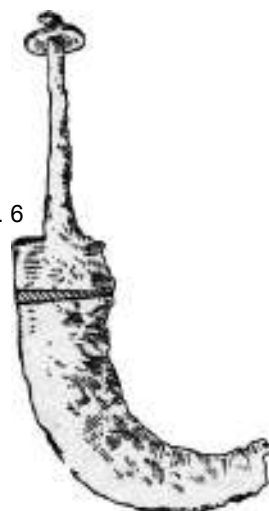

Fig. 6

descoperite la Grădiștea Muncelului¹⁸ (**fig. 6**; **fig. 7**¹⁹; **fig. 8**²⁰), Căpâlna (jud. Alba)²¹ (**fig. 9-10**), Sighișoara²² (**fig. 11-13, 14**²³), Zlatna, Valea Dosului (jud. Alba)²⁴ (**fig. 15**), împrejurimile Sibiului²⁵ (**fig. 16-17**). Două piese sunt mai aparte, în ceea ce privește orizontul cronologic și contextul arheologic din care provin, fiind descoperite în edificii romane, fapt care conduce la concluzia că, cel puțin în aceste cazuri, au fost utilizate în cadrul unor activități legate de gospodăriile respective sau în agricultură. Astfel, un fragment a fost

¹⁸ I. Glodariu, E. Iaroslavschi, *op. cit.*, p. 140, fig. 72/1; 72/2. Multe mulțumiri adaug doamnei Gabriela Gheorghiu pentru informațiile oferite cu generozitate.

¹⁹ Piesa se află la Muzeul de Etnografie și Artă Populară, Orăștie, având nr. de inv. 1416. Se cuvin, pe această cale, mulțumiri domnului Daniel Iancu pentru amabilitatea cu care mi-a permis accesul la informații, precum și pentru sfaturile mai mult decât necesare.

²⁰ Piesa se află la Muzeul Național de Istorie a României, București, având nr. de inventar 16235; Cf. Catalogul expoziției *I Daci. Mostra della civiltà daco-getica in epoca classica*, Roma, 1979-1980, p. 273, fig. 573. Mulțumiri de asemenea domnului Alexandru Bădescu pentru ajutorul oferit în identificarea piesei.

²¹ Ioan Glodariu, Vasile Moga, *Cetatea dacică de la Căpâlna*, Alba Iulia, 2006, p. 120, Pl. V/1; V/3, fig. 89/4; fig. 89/5.

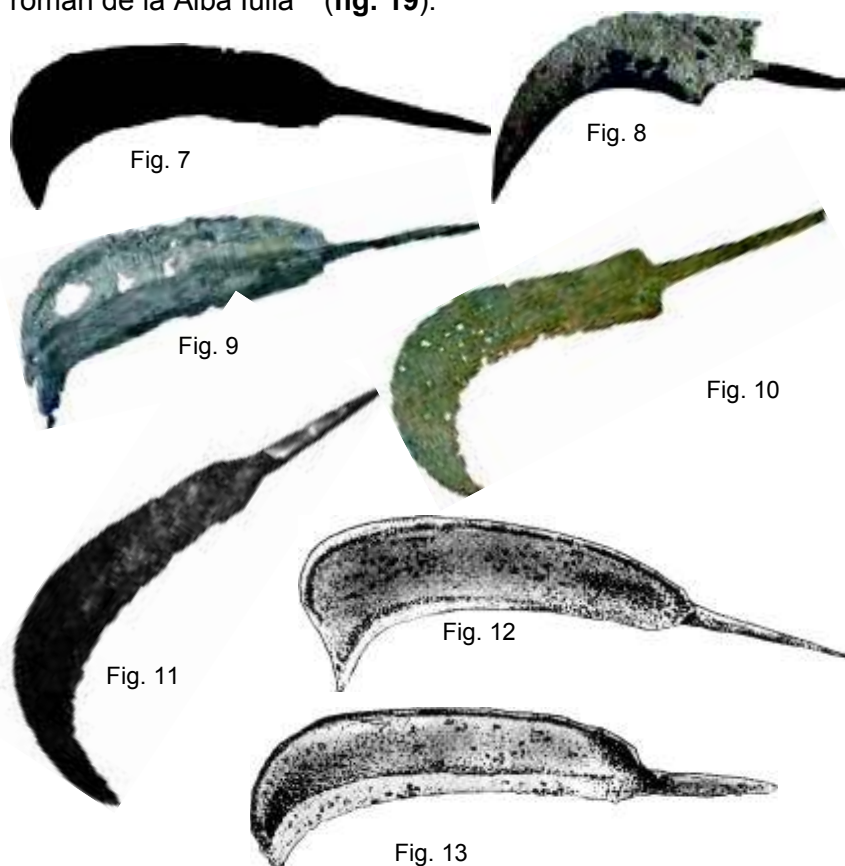
²² Gheorghe Baltag, *Sighișoara înainte de Sighișoara. Elemente de demografie și habitat în bazinul mijlociu al Târnavei Mari din preistorie până în sec. al XIII-lea d. Hr., cu privire specială asupra zonei municipiului Sighișoara*, Editura Oscar Print, București, 2000, p. 86, fig. 24.

²³ Piesa se află la Muzeul de Istorie, Sighișoara, având nr. de inv. 7763.

²⁴ I. T. Lipovan, *op. cit.*, p. 203-207, Pl. 6/1 a-b.

²⁵ V. Pârvan *op. cit.*, p. 281 (493), fig. 337/4, fig. 337/5.

descoperit în ruinele unei *villa rustica* din Valea Chintăului²⁶ (**fig. 18**) și un alt exemplar a fost descoperit în ruinele unui edificiu roman de la Alba Iulia²⁷ (**fig. 19**).

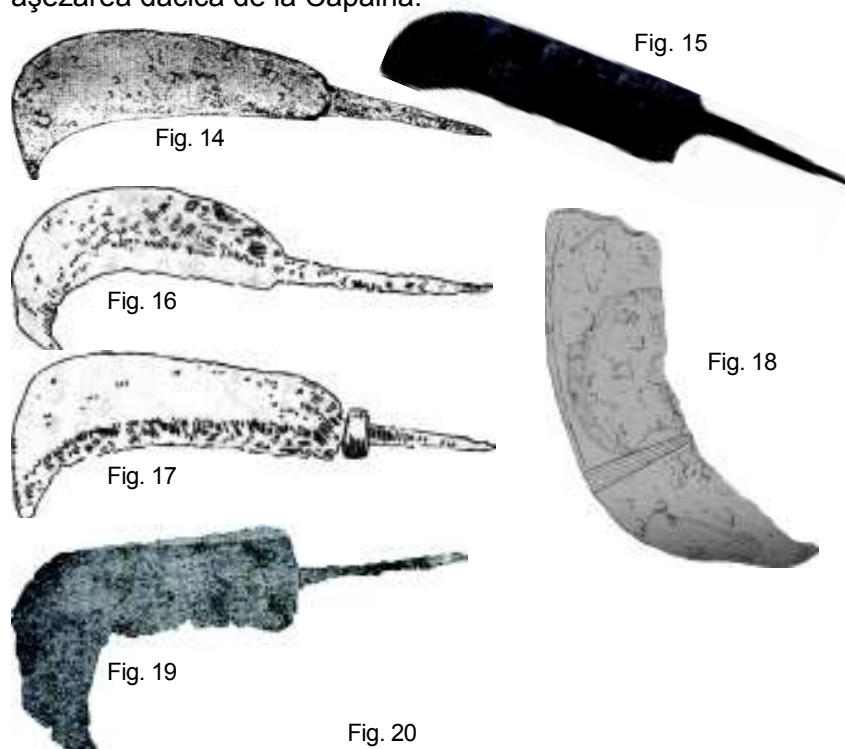
O ultimă piesă supusă atenției este un cosor de mari dimensiuni (**fig. 20**), aflat în custodia Muzeului Municipal "Ion Raica" din Sebeș²⁸. Cosorul a aparținut colecției Școlii germane,

²⁶ Dorin Alicu, *Cercetări arheologice la Cluj-Napoca: villa rustica din Valea Chintăului. Campaniile 1990-1992*, în *Acta Musei Napocensis*, 31/1, 1994, p. 539-567, p. 539-567, Planșa XVII/7.

²⁷ Vasile Moga, *Cercetări arheologice la Apulum*, în *Apulum*, XXIV, 1987, p. 157-168, fig. 6/1 (nr. inv. R 10 269).

²⁸ Piesa se află în custodia Muzeului Municipal Sebeș, cu nr. de inv. A

astfel încât lipsesc informațiile privitoare la contextul arheologic din care provine. Acest lucru este completat cu tehnica diferită de execuție, lipsind aspectul lenticular al profilului lamei, ceea ce îndeamnă la prudență în atribuirea piesei, ea putând proveni din stratul medieval. Totuși, nu se poate renunța la ipoteza ca piesa, care este tipologic identică cu unele certe dacice, să provină din așezarea dacică de la Căpâlna.

Prezența cosoarelor, uneori ipotetică, în rândul armelor, poate fi considerată o soluție de moment în fața unor situații tactice noi, dar și participarea la lupte, alături de nobili și războinici de profesie, a unor importante contingente de oameni simpli, înarmați cu unelte transformate *ad-hoc* în arme, aspect greu sesizabil arheologic.

6502. Mulțumiri domnului Radu Totoianu pentru accesul la aceste informații.

Discrepanța dintre armele ilustrate pe Columna traiană în scenele care prezintă trofee luate de la daci în urma încheierii conflictelor, scene care abundă în arme de calitate: lănci, spade, săbii încovoiate, armuri, steaguri, scuturi, și scenele de luptă, unde armele sunt redată într-un registru diferit, poate fi un indiciu privitor la reflectarea diferențiată a categoriilor de luptători daci. În acest scenariu, cosoarele dacice par să fi fost o categorie de arme utilizate de către luptătorii de rând, a căror eficacitate nu a fost mai prejos de restul armelor încovoiate utilizate de către daci, astfel că au existat episoade în care și alte categorii de războinici nu au ezitat să recurgă la mânuirea lor.

Răspândirea și frecvența cosoarelor, datate cu precădere în secolele I a. Chr. – I p. Chr., în întregul areal dacic, precum și utilizarea lor, fie și ocazional, ca arme, permit includerea acestei categorii de artefacte între acele *Dacorum falcibus* pomenite de Cornelius Fronto²⁹.

A Few Notes Regarding the Dacian Pruning Knife

-abstract-

The weapons used inside the Dacian territory covered a large variety, ranging from the most simple knives to the pretentious and complicated armours. However, the Dacians had a clear predilection to curved weapons – they used them all: ordinary knives, daggers, swords of various sizes – so frequently, that they became typical for the military phenomenon in Dacia.

²⁹ [...] *in bellum profectus est cum cognitis militibus hostem Parthum contemnentibus, saggitarum ictus post ingentia **Dacorum falcibus** inlata volnera despiciatui habentibus* [M. Cornelius Fronto, *Principia Historiae*, II, p. 204, *apud Izvoare privind istoria României*, I, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1964, p. 533.]. Așa își începe Cornelius Fronto descrierea faptelor vitejești ale lui Verus în războiul cu parții. Fragmentul, intens citat în literatura de specialitate, este foarte important pentru faptul că aduce în discuție nu numai generalizarea armelor curbe la daci, ci și a formelor acestora. Denumindu-le generic seceri, autorul arată că e vorba de niște arme curbe, incluzând în sintagma *Dacorum falcibus* secerile, coasele, cosoarele și cuțitele, pumnalele și săbiile curbate utilizate în perioada regatului dac.

Among all these weapons, there is a particular category – the pruning knife – massive object used for a double purpose: tool and weapon.

This particular knife has been present in a large geographical area and the random character of the discoveries, the blurry archaeological context in which it has been discovered created the theory that this weapon belonged to another period. These theories have been confuted by the archaeological proofs which place these artifacts during the Dacian era, even if it will have been used until the Middle Ages.

It is probable that the pruning knife had its origins in the ancient sickle, but during the Dacian kingdom, they reached a single shape, with only small morphological variations. They were generally short (20-40 cm), with a thick, broad blade curved at its point, they had the edge on their concave side and the latter was rather broad. The profile of the blade was either rhombic or triangular and it was fixed on a handle through a filiform hand or simply through a sleeve. In some cases, an iron ring was used to fix the handle to the blade.

The presence of the pruning knife among the Dacian weapons might be considered a momentary adaptation to challenging situations, but on the other hand, it can be assumed that this occurred because civilians joined the army along with nobles and warriors, using their daily tools as weapons. The latter hypothesis, however, is hard to grasp through archaeological research.

There is a great discrepancy between the scenes from Trajan's Column showing Dacians with trophies taken after battles and carrying sophisticated weapons, such as spears, spades, curved swords, armors, flags, shields, and the scenes of war, in which weapons are presented differently. This might be an important clue regarding the reflection of the differences between various categories of warriors in the Dacian society.

In this scenario, the pruning knives seem to be a category of weapons used by the ordinary warriors. However, its effectiveness was just as appreciated as the rest of the curved weapons used by the Dacians. There were various situations in which other (higher) categories of warriors did not hesitate to use this type of knife.

The spreading and the frequency of this weapon, dated around 1st century BC and 1st century AD in the Dacian area and its usage- even if occasionally- as weapon, allows us to add it to the *Dacorum falcibus*, mentioned by Cornelius Fronto.

Thus, the pruning knives- especially the large ones- supplement the complex collection of curved weapons used by the Dacians.